

Tornedalingar i Stockholm

Nr 3 2011
Årgång 29

Lokalavdelning till STR-T, Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset

Höstens program

Promenad på Waldemarsudde

Ellen Juntti

ABF- seminarium

Kurt Wennberg och Niklas Dahlström

Remissvar

Sensommar

nu sitter man alltmera i skuggan
under de svartgröna almarnas kronor
ett eftertänksamt lugn
sprider sig

sensommaren -
mognad på gränsen till död
insikt på gränsen till glömska

fjärilen på Käringtanden
suger sommarens sista sötma

SeniorNet

**Styrelsen för
Tornedalingar i Stockholm år 2010-2011**

Ordförande	Christina Hedström	648 46 40
	<i>ordforande@tornedalingar.se</i>	
Sekreterare	Anna Jonsson-Storm	771 42 43
	<i>sekreterare@tornedalingar.se</i>	
Kassör	Lisbeth Segerlund	668 59 21
Ledamot	Karin Broberg	716 27 15
Ledamot	Sören Svartz	758 60 65
Suppleant	Eva Wuolikainen	651 70 16
Suppleant	Kjell Hietala	640 61 70
Redaktör	Gunvor Hjartström	731 75 07
	<i>webbredaktor@tornedalingar.se</i>	
Revisorer	Tage Rowa och Stig Säfström	

Föreningens postadress;
Tornedalingar i Stockholm
c/o Christina Hedström
Sickla Kanalgata 22 1 tr, 120 67 Stockholm

Vår plats på webben;
www.tornedalingar.se
Besök hemsidan för senaste nytt!

Medlemsavgiften
är 150:-/medlem, 20:- familjemedlem
Avgiften betalas till bankgirokonto:
669-2230
Föreningen erhåller verksamhetsstöd genom
Kulturförvaltningen i Stockholms stad.
Bladet kopieras hos Bergs Grafiska AB

Ordföranderutan

MIDNATTSSOL
MEÄNKIELI
NÄSTAN MYGGFRITT
SKÖNA KVÄLLAR
PAJALA MARKNAD
RÖKBASTU – Bastuns Rolls Royce!
HÄRLIGA TORNEDALINGAR

Vad mer kan man begära av sommaren.

Hur har vi det med vårt modersmål meänkieli egentligen? Jag tror inte att du glömt språket, kanske bara förträngt det. För mig personligen betyder det mycket att jag nu börjat ta tillvara och damma av det jag kunde från förr.

Det är som med andra färdigheter ex vis cykling, du kan det men är lite osäker om du inte cyklat på flera år. Upp på hojen bara...

Kom och våga bättra på kunskaperna i vår trevliga cirkel som startar den 5 september kl 14.00 i en lokal i Solna. Cirkeln är avgiftsfri, lokalkostnaden delar vi på. Kontakta Sören Svartz för mer information.

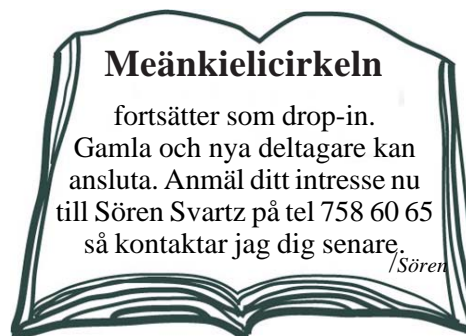
Som du säkert läst i Metavisi kan du också lära dig meänkieli via internet. Tornedalens folkhögskola producerar elektroniska studiematerialet *Nettioppi* där du kan läsa och lyssna på texter, hitta ordlista... Du hittar till sidan på www.tornedalen.se/mekitiki. Ett bra komplement till cirkeln.

Höstens aktiviteter väntar er, vi ses!

Välkomna!

Vår webbredaktör Gunvor Hjartström vill trappa ner och nu söker vi en ersättare för henne. Är du själv, eller någon du känner, intresserad så berättar Gunvor eller någon i styrelsen mer om uppdraget.

Christina

Lokalen för cirkeln är:
Vimpeln, Skytteholmsvägen 2, T-Solna

Ingenstans i världen ligger labyrinterna så tätt som längs Norrbottens kustland. Tätast finns de i Haparanda skärgård. Där finns 1/3 del av alla Sveriges kända labyrinter. Troligen har dessa använts till magi för att besvärja hårda vindar och/eller för att säkerställa gott fiske. Från medelhavsområdet finns sägner om att labyrinterna användes för lekar om en borg där det fanns en vacker kvinna som skulle befrias. Belägg om att labyrinter funnits i förhistorisk tid finns, men är inte särskilt omskrivna. Om magin vore allmänt känd - vore det magi då?

Källa okänd/ghj

Höstens program

Vår lokal för höstens träffar är Själagårdsgatan 13 C i Gamla Stan

Om ej annat anges

Under hösten träffas vi på torsdagar

Kaffe/te och en macka att bre´ finns från 17.30

Föredraget början klockan 18.00

Entré 30:-

Waldemarsudde - Norrbotten

Om handel och industri på 1800-talet

Promenad på Waldemarsudde

lördagen den 10 september

Samling vid spårvagn 7:ans ändhållplats klockan 13.00. Se text på sidan 5.

Cicero Magnus Cedergren

Ingen avgift

Torsdagen den 22 september

Ellen Juntti

Ellen Juntti med rötter i Niskanpää kommer och berättar om sitt yrkesliv i Stockholm.

Hon är polis med 30 år som brottsutredare och är specialutbildad barnförhållsledare.

Vid valet 2010 invaldes hon in till Sveriges Riksdag för Moderaterna.

Lördagen den 8 oktober

ABF-seminarium om och med Norrbottensförfattare

Bengt Pohjanen, Katarina Kieri, Ann-Helen Laestadius, Peter Rohde Matsa

med flera medverkande.

Klockan: 13.00-17.30

Inträde 60 kr

Torsdagen den 27 oktober

Kurt Wennberg, kommunalråd i Pajala

Niklas Dahlström, informatör på Northland Resources

Vad händer närmast i Pajalaregionen?

Representant för Pajala kommun och

kanadensiska gruvföretaget Northland Resources AB

har svaren med sig när de kommer till oss.

Reservera lördagen den 26 november för Årsmöte

Kallelse till årsmöte och inbjudan till julfest i nästa medlemsblad.

Stockholm 20110815

KS 322-1291-2008
Stockholm stad
Kommunstyrelsen Skolroteln
Stadshuset
105 35 Stockholm

Remissvar

Motion (2008:45) om skolans roll i att stärka de nationella minoriteternas ställning i Stockholm

Tornedalingar i Stockholm bifaller motionen att införa ett riktat stöd till skolor och utbildning för de nationella minoriteterna utifrån varje minoritets specifika behov.

Judar, sverigefinnar och romer har idag egen utbildningsverksamhet i Stockholm, detta skiljer sig från tornedalingar. För tidigare nämnda minoriteter har det varit en självklarhet att föra över sitt modersmål till barnen, vilket inte varit fallet med tornedalingarna. Tornedalingar har varit utsatta för en omfattande försvenskingsprocess, vilket medfört att vårt modersmål meänkieli har förlorat sin status, det blev ett ickespråk som inte var värt att föra vidare till barnen och den yngre generationen. En omfattande assimileringspolitik har alltså bedrivits från majoritetssamhällets sida sedan 1800-talet med konsekvensen att två till tre generationer har tappat språket.

Föreningen Tornedalingar i Stockholm har idag endast en blygsam form av meänkieliundervisning via en studiecirkel i samarbete med Sensus. Cirkeln har hittills inte lockat en yngre generation. I dagsläget konstaterar Tornedalingar i Stockholm att det inte finns elevunderlag till att starta en fristående minoritetsskola för meänkieli i Stockholm, däremot kan detta bli aktuellt på sikt. Tornedalingar i Stockholm menar att initialt behövs det en grundlig, vederhäftig utbildning om de nationella minoriteternas kultur, historia och språk och detta ska bekostas av Stockholms stad. Utbildningen ska utvecklas och genomföras i samråd med de fem nationella minoriteterna med hänvisning till nedanstående paragraf som återfinns i SFS 2009:724 Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

”5 § Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.”

Lagstiftningens femte paragraf anger förvaltningsmyndigheternas ovillkorliga skyldighet att ge inflytande och samråda med minoriteter i frågor som berör dem och vi förväntar oss att även Stockholm stad fullgör denna skyldighet.

Avslutningsvis vill Tornedalingar i Stockholm hänvisa till Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksolaisets remissyttranden som synliggör behov och lösningar nationellt avseende utbildning i meänkieli.

Bilaga 1: SOU 2008:52 Legitimation och skärpta behörighetsregler

Bilaga 2: SOU 2008:109 En hållbar lärarutbildning

Bilaga 3: Promemoria Legitimation för lärare och förskollärare

Bilaga 4: Promemoria Distansundervisning för elever bosatta i Sverige

Dag som ovan
Christina Hedström
Ordförande
Tornedalingar i Stockholm

Waldemarsudde - Norrbotten

Om handel och industri på 1800-talet

”Historisk skogsexport från Kalixälvdal”

Följ med på en promenad på Waldemarsudde om 1800-talets industrihistoria med anknytning till Norrbotten - ett videoreportage om hur staten alltmer öppnar kulturarvet på internet

Waldemarsudde - Norrbotten

1800-talets Waldemarsudde var en lantlig industriplats med bl.a. brädgård, väder-såg-kvarn samt den än idag bevarade väder-olja-kvarnen. Nedanför de båda kvarnarna låg det ofta segelfartyg för ankar, på väg till Norrbotten eller ut i Europa. Om man tittar noga, så finns det än idag mycket annat som minner om 1800-talets Waldemarsudde: Ektorpet, Gamla huset, sjöbod, en surbrunn osv.

Jag inbjuder härmed till en guidad promenad runt på Waldemarsuddes område, för att återupptäcka några minnen och berätta lite om Waldemarsuddes historiska anknytning till Norrbotten, samt ägaren Johan Bergman Olson och hans familj.

Vi vandrar runt i parken i 1-2 timmar.

Vision för kulturarvet: Digitalt och fritt och tillgängligt för alla via Internet

Historisk skogsexport digitaliserar en del av kulturarvet

ideellt, resultatet är öppet och fritt. Mitt stipendieprojekt vill vara en vägvisare, hur man kan gå tillväga. En del större arkiv, bibliotek och museer öppnar också upp sin del av kulturarvet, direkt på nätet. Riksantikvarieämbetet har tagit ledningen, och gör alltmer tillgängligt - mycket är helt fritt. I mitt videoreportage berättar de om utmaningar, möjligheter och nya verktyg, t.ex. att ta med sig ”historien i fickan”.

Hör min intervju med Rolf Källström, med uppdrag av regeringen att samordna digitaliseringen av kulturarvet. Små aktörer som vårt projekt eller kanske en hembygdsförening, får en viktig roll likaväl som t.ex. regionala länsmuséer, hembygdsrörelsen och Arbetlivsmuséernas samarbetsråd - Arbetsam.

Ett verktyg är den nationella sökmotorn K-samsök. Möt också Europeana, som förmedlar kulturarv från hela Europa. Meningen är för övrigt att vårt material från Kalix älvadal, snart också finns tillgängligt i K-samsök och Europeana. Johanna Berg från Riksantikvarieämbetet medverkar liksom David Haskiya från Europeana i Haag.

<http://www.historiskskogsexport.se/index.pl?op=shownewsdetails&iid=906319>

Mvh Magnus Cedergren

Trögt arbete med minoritetsspråk

Kommunerna trevar sig fortfarande fram när det gäller lagen om minoritetsspråk. Det konstateras i en uppföljningsrapport

Den första januari 2010 trädde lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk i kraft. Målet med den nya lagen är att stärka skyddet för minoritetsspråken i Sverige. Bland annat måste ett antal kommuner kunna erbjuda service, äldreomsorg och barnomsorg på finska eller samiska.

Men efter ett år med den nya lagen är det många kommuner som inte vet hur de ska uppfylla lagens intentioner. Uppföljningen, som gjorts av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, visar att behovet av information, stöd och erfarenhetsutbyte är stort.

Rapporten visar också att de 42 berörda kommunerna bara använt en tredjedel av statsbidraget som vikts för arbetet med att stärka minoritetsspråken.

– Det är uppenbart att det krävs mer arbete för att reformen ska få fullt genomslag. En del av de pengar som staten satsar har inte kommit till användning än. Det är förståeligt eftersom lagen är ny, men nu är det viktigt att pengarna används under 2011, säger integrationsminister Erik Ullenhag (FP) i ett pressmeddelande.

Text: Sara Pramsten

Studenter - viktiga kunskapsförmedlare

Varje termin får föreningen förfrågningar från flera grupper av studenter från Lärarhögskolan. De har i uppgift att göra ett ”arbete” om Nationella minoriteter. I vårt fall om Tornedalingar och meänkieli.

Vi ser de här som viktiga grupper för oss att få kontakt med. De är blivande kunskapsförmedlare. Kunskapen om minoriteterna är mycket bristfällig.

Ibland får vi skrivna frågor men de flesta vill göra en personlig intervju. Det gäller att hitta någon/några som har möjlighet att ta emot, helst dagtid.

Vill du vara med och ge intervjuer?

För närvarande håller vi på att sammanställa ett dokument med basfakta som studenterna får ta del av innan de kommer för att intervjuas. Dokumentet handlar bland annat om vår gemensamma historia med dagens Finland, om språket och dess historia, STR-Ts bildande och verksamhet, om den tornedalska kulturen, tips om myndighetslänkar och några vanliga frågor med svar.

*Du som vill åta dig att ge intervjuer,
tag kontakt med någon i styrelsen!
Kontaktuppgifter på sidan 2.*

Kulturaktiviteter i Pajala under marknadsveckan 2011

Jag, min syster Christina och min son Stefan med sambo Jaana kom till ett soligt och varmt Pajala den 6 juli. Det var en underbar känsla att komma upp igen.

Torsdag kväll var vi på teater i Tornedalsteaterns nya lokal i gamla tingshuset. *Kesälinttu* handlade om oss som flyttat från Tornedalen och kommer hem på semestern. En gripande föreställning, inte ett öga var torrt.

På fredagen invigdes 40-årsjubilerande Pajala marknad. Pajala-Pelle, som startade marknaden, var på plats och talade varmt och inspirerande på invigningstalet. Det var inte lätt att övertala kammungubarna, ”det är ingen idé, ei se kannatte, för litet kundunderlag”. Idag är Pajala marknad den största sommarknaden Norrbotten.

Vi såg *Sions sånger* i Kyrkans hus, en personlig föreställning om väst- och öst-laestadianer och deras olika syn på synd. Många var tagna av den fantastiska föreställningen. Pajala församling ville att den skulle framföras under Laestadiusveckan men laestadianerna krävde att den skulle stoppas.

Under lördagen var det flera uppträdanden på Soltorget med bland annat ABF-kören och lokala unga förmågor. Vi fick även höra Raj-Raj Band som alltid

uppträder gratis under marknaden. De är hur proffsiga som helst.

Dragspelarna Frecke och Janne var också där och Jord gjorde reklam för sin nya skiva *Nice Matka*.

På söndag firade STR-T sina 30 år med underhållning av bland andra Signe & Hilda, Bosse Lindberg ja pojat, Ylva och Torvald Pääjärvi. Kaffe och goda Kängoskakor fanns till försäljning.

Vi delade ut vår informationsbroschyr. Det var en oförglömlig marknadsvecka som vi avslutade i den berömda TV-bastun i Liviöjärvi.

Anna Jonsson-Storm

Gunilla Tedestam minns och undrar: Vart tog den oskuldsfulla tiden vägen?

Jag saknar den, men är rädd för den, rädd för hur människor kan utnyttja situationer som uppkommer.

En sådan som jag kommer ihåg är när jag jobbade på ett café i Haparanda. Jag lagade mat till personalen, skötte om disken, gick med kaffekorgar till arbetsplatser i stan och till fängelset. Helst skulle jag också hinna diska plåtar till bageriet.

Månadslönen var 75 kronor, mat och rum ingick. Det fanns möjligheter att avancera till servitris om man klarade den första delen och det gjorde jag.

En av servitriserna skulle gifta sig med en fin ingenjör ifrån Luleå. Alla skulle bli inbjudna. När frågan kom till mig undrade den blivande bruden om jag hade någonting att ta på mig. Jag blev glad och berättade att jag hade en klänning som jag sytt själv.

- Ta hit den så får jag se den först. Det gjorde jag och visade mina fina skor också.

- Nåja, med lite putsning blir det bra. Jag var glad över att ha blivit godkänd.

Efter bröllopet i gamla Haparanda kyrka blev det middag med rödvin. Det hade jag hört skulle vara så gott. En klunk räckte för att jag bestämde mig för att aldrig mer dricka rödvin. Det blev ett beslut som jag glömde någon tid efter bröllopet där jag känt mig som Askungen på bal.

Men någon prins har jag inte fått än...

Personalen som serverade hade en uniform med en Smålandsbörs. Jag fick en måttbeställd uniform ifall jag någon gång fick hoppa in som vikarie. En lördag blev den första gången jag vikarierade i min uniform. I köket fanns en flicka som skulle bistå mig med beställningarna och när jag bångade in i kassan.

Under kvällen samlades allt fler ungdomar som var på väg till Torneå på dans. De var glada och frikostiga med dricks. Jag blev orolig för vad ägarinnan skulle säga om hon kom för att räkna kassan. Jag rådfrågade flickan i köket.

- Stoppa ner största delen av dricksen i din egen ficka, var hennes råd.

Vi räknade kassan under ägarinnans närvaro.

- Nilla har mer dricks i sin ficka, upplyste flickan som själv hade velat jobba den kvällen förstod jag.

Ägarinnan tog all dricks och sade att jag fick vara glad om jag får jobba kvar.

Vems var dricksen...

Gunilla Tedestam

*Gör som Gunilla!
Berätta något och
få det publicerat!*

Boken om Haparanda Stadshotell av Sara Frykman

Scenen för händelserna i denna bok är Haparanda stad. En liten stad som spelat en stor världspolitisk roll, som föddes med tsardömet Ryssland som granne och vars öde påverkats av tre stora krig.

Huvudrollen innehas av Haparanda Stadshotell, ett mästerverk, som vid invigningen år 1900 starkt bröt mot den traditionella stilen i Tornedalen. Som stads- hus, stadskällare och stadshotell blev byggnaden en värdig symbol för de styrandes ambition att fram- gångsrikt utveckla den lilla staden.

Boken återger mindre och större händelser i Haparanda och dess hotell från 1800-talets mitt till och med det andra världskriget.

Under ofredens kaotiska stormar i världen var Stadshotellet både en oas och en kosmopolitisk arena för en annan dramatik där aktörerna hade de mest blandade identiteter och ursprung. Under en period hyste de solenna lokalerna ett militärt högkvarter.

Haparandas och Stadshotellets historia förtjänar all uppmärksamhet, vördnad och kärlek.

Fantasifantastiska namn

”De fantastiska namn som oförståndiga föräldrar stundom ge sina barn...”

Så börjar Purre sitt kåseri om namn som släkt- forskare har att tolka ur Födelse- och dopböckerna. Här följer ett axplock ur Stilblommor och grodor, 1962

En person eller en händelse som står i medelpunkten för det allmänna intresset kan ge upphov till namn som synas vara avsedda som en hyllning eller som en hugfästning av minnet. Sålunda fingo åtminstone två små barn lida för att de kommit till världen under byggandet av Göta kanal, vid vilket arbete deras pap- por voro sysselsatta. Den ene av dessa fäder var nog hjärtlös att kalla sin lilla flicka Petronella Göta Kanal, och den andre, som ville överglänsa kamraten, gav sin unge namnen Balzara Trollhätte Slussverk.

Att det första lilla barnet som föddes i Kiruna, en liten flicka, fick heta Kiruna, kan man ju förstå, men det var i alla fall synd om ungen.

Fruktansvärd var däremot den rad av namn, som gavs åt en liten flicka, som hade olyckan att komma till världen under jublet vid Vegas hemkomst. Hon fick heta Vega Palandra Brusewitzia Nordenskiöldi- ana.

(Sofia Hjärtström födde en son under hemresan från Brasilien ombord på atlantångaren Paul Wilhelm då den passerade ekvatorn, 1912. Sonens namn var givet./ghj)

I en intervju med anledning av en riksdagsmotion angående rätt till namnändring anförde en kyrkoherde i Göteborg några fruktansvärda exempel.

Vår hedersmedlem Östen Mäkitalo till minne

Östen Mäkitalo, mobiltelefonens fader är död. Han föddes i Koutojärvi 1938 och gick bort i början av juni 2011.

Hans storhet inom utvecklingen av bland annat tre generationer av mobil-telefonsystem, NMT, GSM och UMST, är väl känd.

Östen var civilingenjör vid KTH, hedersdoktor vid Chalmers, professor, forskare, innovatör, folkbildare, pionjär, visionär.

Han har tilldelats många fina utmärkelser som Ingenjörsvetenskapsakademiens guldmedalj, HM Konungens medalj i Serafimerordens band och KTH:s Stora Pris.

Vi hade förmånen att bland annat få träffa Östen på ett medlemsmöte då han berättade om sin uppväxt och sin gärning.

Många minnesord har skrivits om Östen, i nekro- logen som publicerades i NSD stod det ”ett geni har lämnat oss alltför tidigt”, så sant som det var skrivet.

Christina

En gosse döptes sålunda till Platus Aristotelus Ravachal Palos Kasarina, en annan till Sänn Carr Tete (vilket skulle betyda »en sådan karl till att äta«). En flicka begåvades slutligen med följande namn: Riverdonna Raja Rastica. Föräldrarna framhöllo, att samtliga barn i familjen skulle ha tre namn och alla skulle börja med R.

Föräldrarna till ett flickebarn, som fördes till dopet under tiden rör den svensk-norska unionstvisten, hade bestämt, att den stackars ungen skulle heta Sverige och Norge Förenade. Dopförrättaren lyckades efter ivriga övertalningsförsök få in ett vettigt namn i texten, nämligen Josefina, så tösen döptes till Sverige och Norge Förenade Josefina.

Det hände sig en gång i en av Hälsinglands socknar, att en prästdotter i dopet undfick namnen Skönöstan Skönwestan Sköninnerlifin Amalia Christalia Albertine Josefine.

Dessa namn äro dock riktigt sköna i jämförelse med dem en bonde i Selånger för några år sedan begåvade sina intet ont anande telningar med. Hans fem barn döptes nämligen till: 1) Nils Noak Olivelöv; 2) Bror Gulimar Greve Fin; 3) Syster Sivia Cederplanta; 4) Citron Gullkrona Itrona samt 5) Bertha Gullhjärta Silversnärtä.

I Östra härad i Småland lever en stackars medmän- niska, som heter Plus Minus Johansson!

Men det finns nyskapade namn, som trotsa varje försök till förklaring. Eller vad skall man säga om Conrikdina Heldutschina Volorejusia Danielsson!

(A. Holmkvist, red. för GT)

Något om birkarlar och deras ursprung

Av Erik Kuoksu

Birkarlarna kan kortfattat beskrivas som stormän, bosatta i älvdalarna kring Bottenviken under medeltiden och fram till omkring 1620. De byggde sin ledarställning i samhället dels på att de hade monopol på handel i lappmarken, dels på att de hade rätt att beskat- ta samerna.

Titeln birkarl är av omtvistat ursprung; den har genom tiderna bland annat tolkats som ”Pirkala”, ”Bäverkarl” eller ”bergherre”. Portugisen a Goës, som reste i Sverige på 1500-talet, räknade birkarlarna till adeln, vilket säkert beror på att han försökte göra deras samhällsställning och funktion begriplig för en europeisk publik. Birkarlarna var dock onekligen Bottenvikens motsvarighet till det medeltida svenska frälset, vilken inte ska förväxlas med sin efterträdare i Sverige; den ärftliga adeln.

Ärkebiskop Olaus Magnus, som hade kommit i kontakt med birkarlar när han år 1518 besökte Tornedalen, ger i sin ”Historia om de nordiska folken” en levande bild av birkarlarnas verksamhet, rikedom och långväga handelskontakter vid 1500-talets början:

”Invånarna i Norrbotten lever huvudsakligen av fiske. Icke som deras åkerjord skulle vara ofruktbar, men de ha så stor rikedom på god fisk, att den rikligen förslår till att därför tillbyta sig alla nödvändighetsvaror. Också äro de väl försedda med lite av varje.

Från Spanien och Portugal tillhandla de sig gott vin och salt, från England och Flandern dyrbara tyger, från de tyska städerna varjehanda husgeråd och prydnadsaker och dessutom de kläder de bruka hemma, från Svea- och Götaland vanligt vete, vinter- vete (råg, förf. anm), korn och alla slags grönsaker till husbehov, vilket allt föres dit sjöledes”.

Några birkarlar bosatte sig i Stockholm. De kallades för ”Bottnekarlar” och synes främst ha ägnat sig åt handel med sina släktingar kring Bottenviken. Även många av de birkarlar som kvar i älvdalarna kring Bottenviken måste ses som ovanligt förmögna, jämfört med sin tids svenskar i gemen. Birkarlen Henrik Larsson (Oravainen) på Oravaisensaari i Vojakkala ägde 1553 33 kor, vilket står väl i jämförelse med sydsvenska stormän. Linköpingsbiskopen Sven Jacobi ägde vid sin död, 1553, 57 kor.

Birkarlarnas ursprung

Birkarlar omnämns för första gången i ett brev, utfärdat i Telje (Södertälje) den 5 september 1328 av drotsen Knut Jonsson (Aspenäsätten) på konung Magnus Erikssons uppdrag. I detta brev tillförsäkrades birkarlarnas ensamrätt på kolonisationen av Torne och Kemi älvdalar. Dessutom erkändes den svenska kronan deras ensamrätt att handla med

samerna. Det var alltså inte fråga om att den svenska kronan gav birkarlarna dessa rättigheter. Kronan bekräftade bara att allt skulle vara som det redan var.

Varifrån kom då dessa birkarlar, som på 1300-talet på ett till synes självklart sätt uppträder i älvdalarna kring Bottenviken? Nyare forskning, som är fri från den äldre historievetenskapens nationalistiska försanthållanden har kommit fram till stora delar av östra Finland, finska Lappland, Nordnorge och delar av svenska Lappland under högmedeltiden låg under ryskt inflytande. Det folk som bodde kring Bottenviken kallades kväner och talade antagligen ett finsk-ugriskt språk.

Birkarlarna var kvänska stormän som av ett eller annat skäl gått i furstendömet (sedermera handelsrepubliken) Novgorods tjänst. De erhöll på samma sätt som stormännen hos andra folk som bodde väst och nordväst om Novgorod som karelare, tjuder, bjarmer, ingrer, ester m fl., någon form av skydd och legitimitet genom att liera sig med den starkaste makten i området. I gengäld erlade de tribut till Novgorod. Tributen bestod säkerligen av de lappmarksprodukter som birkarlarna bytte till sig av samerna, huvudsakligen pälsverk och fisk. Att de redan innan den svenska tiden hade ensamrätt på den inkomstbringande framgår av 1328 års brev. Birkarlarna förefaller ha ärvt sina rättigheter från far till son, men det förefaller också som om släkter som inte från början haft birkarlar rättigheter kunde erhålla dessa genom giftermål eller köp.

Den svenska kronan kom vid 1200-talets slut i konflikt med Novgorod - båda rikena ville göra sin makt gällande i det som idag är Savolax, Karelen, Estland och Ingermanland. Samtidigt började det svenska riket intressera sig för den inkomstbringande lappmarkshandeln. Birkarlarna valde i detta läge, antagligen för att de själva tjänade på det, att kapa gamla band till Novgorod och istället ställa sig under den svenska kronans beskydd. Trots detta var ryska handelsmän långt in på 1500-talet, av bevarade källor att döma, birkarlarnas viktigaste handelspartner.

Birkarlarna var under senmedeltiden uppdelade i fyra kompanier; Ume, Lule, Torne och Kemi kompanier, vart och ett med säte i respektive socken. Troligen var dessa kompanier handelsmonopolförbund, kanske lokala varianter av den under medeltiden så framgångsrika Hansan, eller en återspeglning av Novgorods styrelseskick. Kompaniernas syfte bör ha varit att genom samarbete skydda sig mot konkurrens från utbölingar. Tornekompani var det största och rikaste; det hade ensamt samma tyngd som de tre övriga tillsammans.